

DİL

araştırmaları

uluslararası hakemli dergi

ISSN 1307-7821

SAYI: 22 BAHAR 2018

Dil Araştırmaları Sayı: 22 Bahar 2018

MUSTAFA ARGUNŞAH
YAVUZ KARTALLIOĞLU
HACER TOKYÜREK
ÖZLEM DENİZ YILMAZ
TUNCAY BÖLER
ÖMER YAĞMUR
ASLIHAN DİNÇER
FERDİ GÜZEL
İBRAHİM ETHEM POLAT
TURGAY SEBZECİOĞLU
SAVAŞ KARAGÖZLÜ
MURAT ÖZŐAHİN
NİGÂR OTURAKÇI ORBAY
TUĞBA BİLVEREN
MAREK STACHOWSKI (KRAKAU)
A. M. ŐERBAK
RESHİDE ADZHUMEROVA
TUNCER GÜLENSOY
ORHAN YAVUZ
TUNA BEŞEN DELİCE
MELİKE ÜZÜM
ORHAN BALDANE
ÇİGDEM YEĞİN
ERDİ ERBEDEN
MEHMAN MUSAOĞLU

2018 BAHAR

Fiyatı: 30 TL

Sayı: 22 Bahar 2018

Ankara

SAHİBİ/ Owner

Avrasya Yazarlar Birliği adına
Yakup ÖMEROĞLU

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/

Editorial Director

Prof Dr Ekrem ARIKOĞLU

EDİTÖR/

Editor

Prof Dr Ahmet Bican ERCILASUN

YAYIN YÖNETMENİ YARDIMCILARI/

Vice Editors

Prof Dr Feyzi ERSOY

Prof Dr Yavuz KARTALLIOĞLU

Doç Dr Dilek ERGÖNENÇ AKBABA

Doç Dr Habibe YAZICI ERSOY

Dr Öğr Uyesi Hüseyin YILDIZ

YAYIN DANIŞMA KURULU/Editorial Advisory Board

Prof Dr Ferruh AĞCA • Prof Dr Cengiz ALYILMAZ • Prof Dr Şukru Haluk AKALIN • Prof Dr Mustafa ARGUNŞAH • Prof Dr Sema BARUTÇU ÖZÖNDER • Prof Dr Tsendin BATTULGA • Prof Dr Nergis BIRAY • Prof Dr Uwe BLASING • Prof Dr Ahmet BURAN • Prof Dr İsmet CEMİLOĞLU • Prof Dr Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL • Prof Dr Nurettin DEMİR • Prof Dr Feyzi ERSOY • Prof Dr Nikolay Ivanoviç YEGEROV • Prof Dr Marcel ERDAL • Prof Dr Bilgehan Atsız GOKDAĞ • Prof Dr Tuncer GÜLENSOY • Prof Dr Gurer GULSEVIN • Prof Dr Ayşe İLKER • Prof Dr Henryk JANKOWSKI • Prof Dr Mehmet KARA • Prof Dr Gunay KARAĞAÇ • Prof Dr Leyla KARAHAN • Prof Dr Yakup KARASOY • Prof Dr Yavuz KARTALLIOĞLU • Prof Dr Ceval KAYA • Prof Dr M Fatih KIRIŞÇIOĞLU • Prof Dr Zeynep KORKMAZ • Prof Dr Mustafa ÖNER • Prof Dr Mustafa ÖZKAN • Prof Dr Nevzat ÖZKAN • Prof Dr Çetin PEKACAR • Prof Dr Osman Fıkrı SERTKAYA • Prof Dr Marek STACHOWSKI • Prof Dr Vahit TÜRK • Prof Dr Kerime USTUNOVA • Prof Dr Zühal YUKSEL • Prof Dr Ercan ALKAYA • Prof Dr Erhan AYDIN • Doç Dr Dilek ERGÖNENÇ AKBABA • Doç Dr Habibe YAZICI ERSOY • Doç Dr Akartürk KARAHAN • Dr Öğr Uyesi Ferhat TAMİR

YAZI KURULU/Executive Board

Prof Dr Feyzi ERSOY • Prof Dr Figen GÜNER DİLEK • Prof Dr Yavuz KARTALLIOĞLU • Doç Dr Dilek ERGÖNENÇ AKBABA • Doç Dr Gülcan ÇOLAK • Doç Dr Habibe YAZICI ERSOY • Dr Öğr Uyesi Hakan AKCA • Dr Öğr Uyesi Savaş YELOK • Dr Öğr Uyesi Hüseyin YILDIRIM

DÜZELTİ/Redaction

Prof Dr Feyzi ERSOY

Prof Dr Yavuz KARTALLIOĞLU

Doç Dr Dilek ERGÖNENÇ AKBABA

Doç Dr Habibe YAZICI ERSOY

Dr Öğr Uyesi Hüseyin YILDIZ

İNGİLİZCE DANIŞMANI/

English Language Consultant

Dr Öğr Uyesi Uluhan ÖZALAN

WEB SAYFASI SORUMLULARI/

Web page designers

Arş Gör Dr Musa SALAN • Arş Gör B Yavuz PEKACAR

YÖNETİM MERKEZİ/Management Center

Sakarya Mahallesi Göztepe Sokak No 5/A Altındağ/ANKARA

İLETİŞİM BİLGİLERİ/Correspondence Address

e-posta: dilarastirmalari@gmail.com

web sayfası: www.dilarastirmalari.com

ABONELİK/Subscription

Fiyatı 30 TL

Yurt içi Yıllık Abone Bedeli 60 TL

Kurumsal Abone Bedeli 130 TL

T.C. Ziraat Bankası Başkent Şubesi

Şube Kodu 1683, Hesap No 47095325-5001

Posta Çeki Hesabı Avrasya Yazarlar Birliği

No 53 23 008, e-posta: kardeskalemler@gmail.com

YAYIN TÜRÜ/Type of publication

Uluslararası Hakemli Süreli (Altı Aylık) Yayındır

TASARIM/Design by

İbrahim Sağlam +90 532 460 96 41

BASKI/Printed by

Ankara Ofset Basım Matbaacılık Tic. Ltd. Şti

Büyük Sanayi 1. Cadde Necatibey İşhanı

Alt kat No 93 İskitler-Ankara

Tel +90 312 384 50 63

Sertifika No 17937

• Dil Araştırmaları, ULAKBİM SOSYAL BİLİMLER VERİ TABANI (SBVT), EBSCO PUBLISHING, MLA, ASOS index ve Araştırmalar tarafından taranmaktadır

İÇİNDEKİLER / Contents

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22

MAKALELER / Articles

CODEX CUMANICUS'TA /W/ SESİ VAR MIDIR?7 <i>Does a /w/ Sound Exist in Codex Cumanicus?</i> Mustafa ARGUNŞAH	
ARTIN HİNDOĞLU'NUN HAZİNE-İ LUGAT, DICTIONNAIRE TURC-FRANÇAIS ADLI ESERİ ÜZERİNE17 <i>On Study Called Hazine-i Lugat, Dictionnaire Turc-Français by Artin Hindoğlu</i> Yavuz KARTALIOĞLU	
ESKİ UYGUR METİNLERİNDE FİZYOLOJİ VE MAÑDALA27 <i>Physiology and Mandala in Old Uyghur Texts</i> Hacer TOKYÜREK	
TÜRKÇE ADLIK İKİNCİL TEMSİL ETME ULAMI (+ki ŞEKLİ)47 <i>Turkish Nominal Secondary Representation Category (Form +ki)</i> Özlem DENİZ YILMAZ	
DİL BİLGİSİ ÇALIŞMALARINDA "KARIŞMA, KARIŞTIRILMA, YANLIŞ HECE BÖLÜNMESİ, YANLIŞ ÇÖZÜMLEME" GİBİ İFADELERLE AÇIKLANAN BULAŞMA (CONTAMINATION) ÖRNEKLERİ ÜZERİNE63 <i>On Examples of Contamination, Described in Some Grammatical Studies With Terms Such As "Confusion, Being Confused, Misanalysis, Missyllabication"</i> Tuncay BÖLER	
GEORGIUS DE HUNGARIA'NIN GOTİK HARFLERE AKTARDIĞI İKİ YUNUS EMRE ŞİİRİ (1480/1481) ÜZERİNE NOTLAR79 <i>Some Notes on Two Yunus Emre Verses (1480/1481) Transformed into Gothic Letters by Georgius de Hungaria</i> Ömer YAĞMUR	
(e)dgütü (e)şid k(a)t(ı)ğdı tağla: SÖYLEDİĞİM BUDUR, KASTIM BU DEĞİLDİR95 <i>Hear well, listen firmly: What I said is this, my intention is not this</i> Aslıhan DİNÇER	
'KIRANTA' KELİMESİNİN KÖKENİNE DAİR109 <i>On the Origin of the Word 'Kıranıa'</i> Ferdî GÜZEL	
BAŞKA DİLDE YAŞAMAK: ARAP DİLİNDE YAŞAYAN TÜRKÇE KELİME VE YAPILAR119 <i>Living in the Other Language: Turkish Words and Structures Living in the Arabic Language</i> İbrahim Ethem POLAT	
BİLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMINDA BİLİMSEL ÖLÇÜTLER SORUNU VE BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ135 <i>Question of Scientific Criteria for Spelling Compounds and a Solution Proposal</i> Turgay SEBZECİOĞLU	
IRAK ARAPÇASINA GİREN KUŞÇULUKLA İLGİLİ TÜRKÇE KELİMELER159 <i>Words Related With Pigeon Fanciering that Passed from Turkish to Iraqi Arabic</i> Savaş KARAGÖZLÜ	
GERDEK SÖZÜ ÜZERİNE169 <i>On the Word gerdek</i> Murat ÖZSAHİN	
TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE TUT- FİİLİ İLE KURULMUŞ ANLATIM KALIPLARININ BİÇİM-SÖZDİZİMSEL VE KİPLİK ÖZELLİKLERİ175 <i>Morpho-Syntactic and Modality Features of Expression forms with the Verb tut- in Turkish</i> Nigâr OTURAKÇI ORBAY	
SÖZ EYLEM KURAMINA GÖRE ÖZBEKÇEDE RETORİK SORULAR195 <i>The Rhetorical Questions in Uzbek in Regard to Speech Act Theory</i> Tuğba BİLVEREN	

İÇİNDEKİLER / Contents

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22

ÇEVİRİLER / Translations

- BALKAN DİLLERİNDEKİ VURGUSUZ ÜNLÜ (SCHWA), GAGAVUZCANIN ÜNLÜ SİSTEMİ VE BULGARCANIN ETKİSİ SORUNU**209
Marek STACHOWSKI (KRAKAU) (Çev. Beytullah BEKAR)
- TÜRK LEHÇELERİNDE GRAMATİKAL FONKSİYONUN İFADELENME YÖNTEMLERİ**217
A. M. ŞÇERBAK ve Reshida ADZHUMEROVA (Çev. Emine ATMACA)

DEĞERLENDİRME VE TANITMALAR / Reviews

- ESKİ TÜRK YER ADLARI ÜZERİNE BİR ESER: ESKİ TÜRK YER ADLARI**
Erhan AYDIN (2016), Eski Türk Yer Adları, İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayıncılık, 176 s., ISBN: 978-605-9521-00-0225
Tuncer GÜLENSOY
- HOCA DEHHÂNİ DİVANI ÜZERİNE**
Ersen Ersoy-Ümran Ay (2017), Hoca Dehhâni Divanı, TÜBA Yayınları, Ankara. ISBN: 978-9944-252-85-0 ...228
Orhan YAVUZ
- TÜRKMEN TÜRKÇESİNİN SÖZ DİZİMİ**
Sinan Dinç. (2017), Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi, Fenomen Yayınları, Erzurum. 210 s., ISBN: 9786059474122236
Tuna BEŞEN DELİCE
- MODALITY IN THE TURKIC LANGUAGES: FORM AND MEANING FROM A HISTORICAL AND COMPARATIVE PERSPECTIVE**
Rentsch, Julian (2015), Modality in the Turkic Languages: Form and Meaning from a Historical and Comparative Perspective, Klaus Schwarz Verlag: Berlin. 315pp243
Melike ÜZÜM
- TÜRK XALQLARININ ORTAQ ƏLİFBA, İMLA VƏ ÜNSİYYƏT DİLİ**
Elçin İbrahimov (2017), Türk Xalqlarının Ortaq Əlifba, İmla və Ünsiyyət Dili, Baktı: Mütercim, 184 s., ISBN: 460200000028917249
Orhan BALDANE
- TÜRKMEN TÜRKÇESİ GRAMERİ (SES ve ŞEKİL BİLGİSİ)**
Yıldırım, Hüseyin (2017), Türkmen Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi), Sonçağ Yayınları, Ankara, ISBN: 9786052130223252
Çiğdem YEĞİN
- KIRGIZÇA-TÜRKÇÖ SÖZDÜK "KIRGIZCA TÜRKÇE SÖZLÜK" I (A-J), II (K-Z)**
Ekrem Arıkoğlu, Cıldız Alimova, Rahat Askarova, Bilge Kağan Selçuk (2017), Kırgızça-Türkçö Sözdük (Kırgızca Türkçe Sözlük) I (A-J), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 1020 s., ISBN: 978-9967-31-579-2
Ekrem Arıkoğlu, Cıldız Alimova, Rahat Askarova, Bilge Kağan Selçuk (2017), Kırgızça-Türkçö Sözdük (Kırgızca Türkçe Sözlük) II (K-Z), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 1216 s., ISBN: 978-9967-31-580-8256
Erdi ERBEDEN
- BİR DİLÇİNİN PORTRESİ: Professor Fəxrəddin Veysəlli: əsərləri, görüşləri, təsbitləri, tərcümələri...** 265
Bir ömürün hekayəsi
Mehman MUSAOĞLU

IRAK ARAPÇASINA GİREN KUŞÇULUKLA İLGİLİ TÜRKÇE KELİMELELER

*Words Related With Pigeon Fancying that Passed from Turkish to
Iraqi Arabic*

Savaş KARAGÖZLÜ*

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22: 159-168

Öz: Türkçe ve Arapça arasındaki dil ilişkisi uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İslam dinini kabul eden Türkler, Arapların yaşadıkları bölgelerde hâkimiyet sürdürmeye başlayınca aralarındaki ilişki daha da kuvvetlenmiştir. Bu ilişkinin sonuçlarından biri Türkçeye Arapça, Arapçaya da Türkçe kelimelerin girmesidir. Mısır, Irak ve Suriye başta olmak üzere hemen hemen bütün Arap toplumlarının dilinde Türkçe kelimeler kendine yer bulmuştur. Bu kelimeler çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Irak Arapçası üzerine de çok sayıda çalışma mevcut olup genel olarak günlük hayatta kullanılan Türkçe kelimeler inceleme konusu olmuştur. Makalemizde, kuşçuluk özelinde Irak Arapçasına Türkçeden geçmiş kelimeler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe-Arapça ilişkileri, Irak Arapçası, Kuşçuluk.

Abstract: The linguistic relationship between Turkish and Arabic is based on a long history. When the Turkish, who accepted the Islamic religion, began to maintain dominance over the regions of the Arabs, the relationship between them became even stronger. One of the consequences of this relationship is the entry of Turkish language into Arabic and the Arabic words into Turkish language. Turkish words began to appear from Egypt, Iraq, Syria and nearly all languages of Arab societies. These words are subject to wide-ranging scrutiny. Numerous studies have been conducted on Iraqi Arabic, and the Turkish words used in daily life in general are the subject of examination. In this article we will evaluate the words related with pigeon fancying that we could come in Iraqi Arabic that passed from Turkish.

Keywords: Turkish-Arabic language relationship, Iraqi Arabic, Pigeon fancier.

Giriş

Arapların ve Türklerin uzun yıllar boyunca geniş bir coğrafyada yan yana yaşamaları neticesinde aralarında kelime ve kültür alışverişi meydana gelmiştir. Bu etkileşim hayatın çeşitli yönlerini kapsamakla beraber bölgeden bölgeye, sayı ve çeşit açısından farklılıklar gösteren kelime alışverişleri şeklinde gerçekleşmiştir. Türkçenin, Arapçadan çok sayıda kelime aldığı bilinen bir gerçektir. Arapçanın yazı dili, Türkçe kadar bu durumdan etkilenmese de, Arapların konuşma dilinde binlerce Türkçe kelime tespit etmek mümkündür. Türklerin uzun yıllar boyunca egemen olduğu Irak coğrafyasında Türkçe, Irak Arapçasını bir hayli etkilemiştir. Bu etkileşimi, hayatın pek çok alanında görmek mümkündür. Bu bağlamda, bilim adamları da yaşanan etkileşime

* Dr., s_sawash_m@hotmail.com. Gönderim Tarihi 13.02.2018 / Kabul Tarihi: 13.05.2018

dair pek çok çalışma yapmıştır. Irak Arapçasında tespit edilen Türkçe kelimeler, Hüseyin Ali Mahfuz, Rıza Çolakoğlu, İhsan Sıddık Vasfi ve Sâdük Masliyeh gibi birçok bilim adamı tarafından incelenmiştir. Genel olarak, bu çalışmalarda günlük hayatta kullanılan kelimeler üzerinde durulmuştur. Bu makalede ise, diğer çalışmalardan farklı olarak Irak Arapçasında geçen Türkçe ile ilgili kuşçuluk özelindeki kelimeler değerlendirilmiştir.

Bilindiği gibi güvercin yetiştiriciliğinin tarihi çok eskilere dayanmakta olup geçmişten bu yana güvercinler insanlar arasında iletişimi sağlamak için kullanılmıştır. Günümüzde ise güvercin yetiştiriciliği, bir hobi olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu makalede yer alan kelimeler, Irak'ın Diyala şehrinde yaşayan Munim Ahammed, Yusuf Mirza ve Abdullah Ahmed adlı kişilerden bizzat tarafımızdan derlenmiştir. Derlemiş olduğumuz kelimeler güvercin türleri, güvercin sıfatları ve kuşçulukta kullanılan araç gereç isimleri şeklindedir. Söz konusu kelimelerin tümünün kökenleri Türkçe olmamakla birlikte bazıları Türkçe ek almış bazıları ise yabancı kökenli olup Arapçaya Türkçeden geçmiştir. Hatta adı geçen kaynak kişiler, bu kelimelerin kendi dillerine Osmanlıcadan geçtiğini iddia etmektedirler. Ayrıca, 2003 yılından sonra Irak ve Türkiye arasında gerçekleşen güvercin ticareti vesilesiyle, *ودعي ترکی* *ved'i turki*, *تركي مسكي* *miski (misçi)* gibi isimler de meydana gelmiş; söz konusu *تركي* *türki* kelimesi de "Türk asıllı, Türk malı" manasında kullanılmıştır. Bu kelimelerin dışında, *زنگي* *zungi ~ zengi*, *دمکش* *damkeş*, *تركي مسكي* *miski* gibi güvercin isimlerinin Anadolu ağızlarında tespit edildiği görülmektedir (Beysanoğlu 1979: 8684).

Yapmış olduğumuz derleme soru-cevap şeklinde uygulanmıştır. Kaynak kişilere kuşçulukla ilgili sorular sorulduktan sonra yanıtlarından sadece Türkçeyle ilgili olan kelimeler değerlendirilmiştir. Öte yandan verilen kelimelerin somutlaştırılması için kuş görselleri kullanılmıştır.

1. *عنبرلي* *enberli*: Koyu kırmızı ile gri renkli taklacı güvercin türlerinden. Anber+li = anberli. Çokluk şekli de *عنبرليات* *'anberliyyât'*tır. Irak'ın bazı bölgelerinde bu güvercine *ودعي* *ved'i* denir. Türkiye'de ise, *amberi* adıyla bilinmektedir (Yılmaz-Boz 2012: 46).

2. *اچغ* *açığ* ~ *ودعي* *ved'i* *اچغ* *açığ*: Açık renk *ved'i* güvercin. Genelde Irak'ın Musul şehrinde kullanılmaktadır.

3. *آل* *âl*: Kıpkırmızı renkli güvercin. Türkçe *al* "Kanın rengi, kızıl, kırmızı" anlamındadır. Kırmızı renginden dolayı bu adı kazanmıştır.

4. alāc الراج: Beyaz ve koyu gri renkli bir çeşit güvercin, alaca güvercin. Çokluğu الراجات *alacāt* ve الراج *alāyic* şeklindedir.

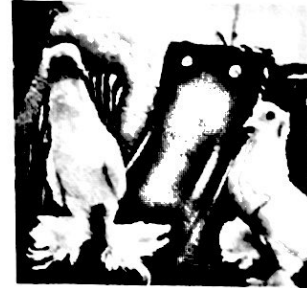
5. barım برم: Güvercinlerin grup halinde havada sağa ve sola dönmelerini ifade eden kelimedir. ایبرمن *iybirmen* “dönüyorlar” ve یرم *yıbrım* “dönüyor” şeklinde de ifadeler de mevcuttur. Türkçe *bur-* eyleminden türetildiği düşünülmektedir.

6. baştuluk باش تولك: Güvercin yavrularının ilk tüylerinin dökülmesi. Türkçe *baş* ve *tuluk* kelimesinden oluşmaktadır. Anadolu ağızlarında *tülek* “tüy değiştirmiş” anlamındadır (Derleme V 1996: 3868-3869).

7. bedreng بدرنگ ~ bedrengي بدرنگي: Beyaz ve az kırmızılı bir çeşit güvercin. Çokluk şekli بدرنگات *bedrengāt*'tır. Osmanlı Türkçesinde, *bedirenk* “açıkla koyu arasında, kirlimsi renk” anlamındadır (Seydi 1330: 176). Anadolu ağızlarında *bedirenk* kelimesinin “güzel olmayan renk, kötü, fena renk” anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir (Derleme II 1993: 595).

8. büzāg بوزاغ: Açık sarı güvercin. اصفر بوزاغ *aşfar büzāg* “boz ak sarı” şeklinde de kullanılır. Diyarbakır'da, Ketme güvercinin sarısına *bozak* adı verilmiştir (Beysanoğlu 1979: 8684). Suriye Arapçasında *el-Boz* “boz rengi” bir güvercin türüdür (Kaymaz 2016: 19). Muhtemelen aynı güvercindir.

9. cumbāz جمباز: Güvercin satan kimse. *cumbāz* جمباز şeklinde de söylenmektedir. Çokluk şekli de جنابز *cenābuz*'dur. Bu kelime Farsçadan (canbāz) Türkçeye *cambaz* şeklinde, Türkçeden de Irak Arapçasına *cumbāz* şeklinde girmiştir.

10. çatal چطل: Kuyruğu ortadan çatal şeklinde kesilmiş güvercin. Çokluğu da إمچطلات *imçattilāt* şeklindedir. Konya'da *çatal kuyruk* “kuyruk telleri ortadan ikiye ayrılmış gibi görülen güvercine” denilmektedir (Özmen 1981: 168).

11. çelebi چلیبی: Bir çeşit taklacı Bağdat güvercini. Bağdat'ta yaşayan Çelebi ailesinin yetiştirdiği güvercindir. O nedenle bu ismi kazanmıştır.

12. çengal ~ çangal چنگل: Takıldı, mecaz olarak bir yere takılmak; güvercinin havada aynı yerde uçarak durması. Örneğin چنگل الطیر çangal elîr “güvercin havada aynı yerde uçarak durdu”. Ayrıca, sıfat olarak إمچنگل imçangıl “havada sabit bir şekilde takılmış kuş” ifadesi de vardır. Çokluğu da إمچنگلات imçangılât şeklindedir. Türkçe çengel “bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir” anlamındadır. Irak Arapçasına, Türkçeden hem asıl anlamıyla ad olarak çingâl şeklinde, hem de mecaz olarak çengal ~ çangal “takıldı” anlamıyla girmiştir.

13. çenkli چنگلی: Beyaz ve siyah noktalı bir çeşit güvercin. çenk+li=çenkli. Türkçe +II eki aldığı aşikâr, ancak çenk kelimesinin hangi anlama geldiği konusunda bilgi bulunmamaktadır.

14. çinku چینکو: Çinko; Güvercinler uçarken onları korkutmak için metal bir şeye vurmaktır. Örneğin اضربهن چینکو adrubhin çinku “onları çinko ile korkut”. İtalyancadan (zinco) Türkçeye geçmiştir.

15. çupraz چپراز: Çiçek hastalığı nedeniyle gagası eğik olan güvercin; çapraz gagalı güvercin. إمچپرز imçapriz “gagası çapraz olmuş” şeklinde de kullanılır. Çokluk şekli de إمچپرزات imçaprizât'tır. Bu ad, Türkçede kullanılan çapraz kelimesinin “eğik olarak birbiriyile kesişen” anlamıyla alakalıdır.

16. damkeş دمکش: Bir çeşit kâküllü süs güvercini. Çokluk şekli دمکاش damâkiş'tir. Türkiyede de süs güvercini olarak demkeş adıyla bilinmektedir (Yılmaz-Boz 2012: 46). Konya'da, demkeş “çok kıymetli bir tür (beyaz, ayakları duman rengi)” güvercin adıdır (Tryjarski 2016: 185). Mehmet Özmen bu tür güvercin için, “dem çeken, beyaz, kahverengi ve siyah renkleri olan güvercin türü. Çift takkeli olur. Ahır kuşudur. Fazla uçmaz. Kahverengi

demkeşle gut birbirine benzer, ancak kuğurmalarından ayırt edilebilirler” demiştir. Demkeş geniş paçalı ve iri vücutlu olur (Özmen 1981: 170).

17. dekle دقلة: Takla, güvercinin uçarak kendi etrafında dönmesi, takla atması. Fiil olarak “takla atıyor” anlamında ايدقل iydekkil ve يضرب دقلاات yudrub deklāt şeklinde söylenmektedir. Çokluk şekli de دقلاات deklāt’tır. Mehmet Özmen, takla kelimesi hakkında şu bilgiyi vermiştir; “uçarken oyuna giren güvercinin önden arkaya, geriye doğru dönmesi, takla atması” (Özmen 1981: 183)

18. dışar ديشر: Güvercinlerin kafesleri dışında olduklarını ifade eden kelime. امدشرات imdaşşirāt “güvercinler kafesin dışındalar” داسرهن dāşirhin “güvercinleri dışarıda bıraktım, bırakmış” ifadeleri vardır.

19. ganbüre گنبوره: Kambur; güvercinlerin boynunu ve sırtını eğik “kambur” hâle getiren bir çeşit ölümcül kuş hastalığı. Hastalığı taşıyan güvercine de امدنبر imganbir denir. Çokluğu امدنبرات imganbirāt şeklindedir.

20. gög گوك: Mavi renkli güvercin. Çokluğu da گوكات gogāt şeklindedir. Mehmet Özmen, gök güvercini hakkında şu bilgileri vermiştir; “1. Gök renkli olan güvercin. Mardinli ve Selçuklu türlerinde olur. Açık veya koyu gök olabilir. 2. Mardinli türü gök güvercin”. Ayrıca, gök çakal, gök çallı, gök elifli, gök ganrık, gök mardinli gibi türlerinin de olduğunu tespit etmiştir (Özmen 1981: 173-174).

21. hencarli خنجرلي: Beyaz ve az kırmızılı bir çeşit güvercin. Yukarıda bahsi geçen bedreng güvercinin ikinci ismidir. hançer+li = hançerli. Çokluk şekli خنجرليات hencarliyyāt’tır.

22. ke’küle كعكوله: Güvercinin kafasında olan kâkül; tüy kabartısı. Çeşitleri: كعكوله فنجان ke’küle fincān “Yuvarlak kâkül”. كعكوله نباله ke’küle nubbāle “çivi şeklinde olan kâkül”. كعكوله فتاله ke’küle fettāle “hafif kabartılı kâkül”. كعكوله فرش ke’küle farış “güvercinin kafasına yayılmış kâkül” şeklindedir. Kâkülü olan güvercine de امدكعل imka’kel denir. Çokluğu da كعكائل ke’âkil şeklindedir.

23. kemçi قنچی: Kamçı; güvercinlerin kuyruklarını çapraz şekilde kesmek; kuyruğu çapraz kesilmiş güvercin. Çokluk şekli قماچی *kamāçi* veya قماچیات *kemçiyiāt*'tir.

24. korenk كورنك: Beyaz ve açık gri renkli bir çeşit güvercin. Çoğul şekli كورنكات *korenkāt*'tir. Diyarbakır'da kül rengi bir çeşit güvercine *kürenk* adı verilmiştir (Beysanoğlu 1979: 8683). Muhtemelen aynı güvercindir. Anadolu ağızlarında "küren" kelimesi "1. doru at; 2. Alında beyaz lekesi olan sarı renkli at" (Derleme VIII 1993: 3044), Azerbaycan Türkçesinde "(at ve benzeri hayvanlar için) sarı" (Hacaloğlu 1992: 179), Osmanlıca Türkçesinde *kürân*, *kürend*, *küreng* "al at" (Devellioğlu 1997: 535-536), Kırgızca *kürünğ* "koyu al (at donu)" (Yudahin II 1998: 541), "Hakasça *küreñ* "kahverengi, yağız, esmer" (Arıkoğlu 2005: 279) ve Klasik Moğolcada da *küren* ~ *küreng* "kızıl (koyu), kahverengi, kestane rengi; menekşe" anlamındadır (Lessing I 2003: 798).

25. kumarli, kumurlu كمرلي: Simsiyah renkli güvercin türlerindedir. Muhtemelen kömür+li kelimesinden meydana gelmiştir. Çokluğu da كماري *kamāri* veya كمرليات *kumarliyyāt* şeklindedir. Türkçede *kömür* "koyu kara rengi belirtmek için kullanılır", *kömürcü* "kara, siyah, siyah lekeli" anlamında kullanılmaktadır (Kaymaz 2000: 264; 275).

26. kulli كولي: Kül rengi güvercin. Nadir kullanılan kelimelerdendir. Kül+li = küllü. Bu güvercinin ismi Irak Türkmencesinde *küllü* şeklindedir.

27. merdi مردي: Güvercinlerin kafesinde bulunan ve güvercinlerin üstünde durdukları çubuk. Çokluk şekli de مرادي *marādi* şeklindedir. Anadolu ağızlarında *merdi* kelimesinin "oklava" anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir (Derleme IX 1993: 3166).

28. mutyérçi ~ mityérçi مطيرچی: Kuşcu, kuşbaz. Kelime, Arapça *mutayyir* "uçuran" ve Türkçe meslek bildiren +CI ekinden oluşmaktadır.

29. nişli نيشلي: Boyun kısmı beyaz olup kafası ise gövdesi ile aynı renkte olan bir

çeşit güvercin. Çokluk şekli de نشالي *nişali* ya da نشليات *nişliyyār*'tır. Kelime niş ve Türkçe +II ekinden oluşmaktadır. Osmanlıcada *niş* "uç, ağu, zehir, akrep arı gibi hayvanların soktukları iğne, diken" anlamlarındadır. Kelimenin kökeni Farsçadır (Seydi 1330: 1071). Türkiye Türkçesinde *niş* "duvar içinde bırakılan oyuk" manasındadır. Fransızcadan Türkçeye geçmiştir. Bu kelime Irak Arapçasına Fransızca anlamıyla girmiş olmalıdır. Muhtemelen güvercinin boynundaki oyuğa benzeyen beyaz renkli halka nedeniyle bu adı almıştır.

30. özbeki اوزبكي: Özbekistanlı, Özbekistanlı güvercin. Özbek + Arapça nispet i'sinden oluşmaktadır. Çokluğu اوزبكيات *özbekiyyār*'tır.

31. rōṭe روطه: Güvercinleri duvarın üstünden indirip kafese sokmak ve bir cihete yönlendirmek için kullanılan 1,5-2 metrelik çubuk. Çokluk şekli ارواط *irvāt*'tır. Türkçe *rota* "Bir gemi veya uçağın gidiş yönü, izleyeceği yol" anlamındadır. İtalyancadan (*rotta*) Türkçeye, Türkçeden de Arapçaya girmiştir.

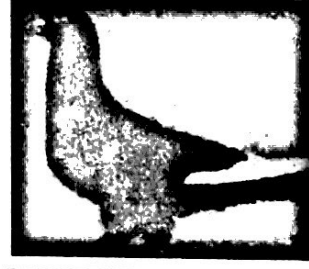
32. sêreng سيرنگ: Üç renkli (koyu kırmızı, açık kırmızı ve pembe) güvercin. Farsça se+reng "üç renk" kelimelerinden meydana gelmiştir. Çokluğu şekli de سيرنگات *serengāt*'tır.

33. şāhine شاهينه: Şahin kuşu. *şāhîn* şeklinde de adlandırılmaktadır. Çokluğu da شواهين *şavahîn* şeklindedir.

34. şāmlī شاملی: Şam güvercini; siyah ve kanatlarının uçları beyaz veya kahve rengi ve kanatlarının uçları beyaz renkli bir çeşit güvercin. Şam ve Türkçe +II ekinden oluşmaktadır. Çokluk şekli شامل شوامل şavāmil ve شامليات شامليات şamliyyāt'tır.

35. şekerī شكري: Bir çeşit beyaz ile sarı arası renkli güvercin. Şeker + Arapça nispet i'sinden oluşmaktadır. Çokluk şekli de شكريات şekeriyāt'tır.

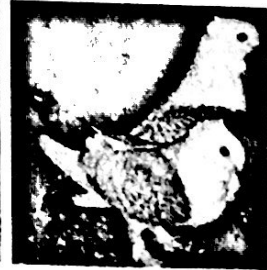
36. tek تک: Çifti olmayan güvercin, çiftleşmeyen, tek, tane. Çokluk şekli de تک تک itkūk şeklindedir. Bu kelimenin kullanımına örnek olarak, kaç güvercin? sorusuna cevaben, "25 güvercin" anlamında Irak Arapçasında 25 tek ifadesi kullanılmaktadır.

37. tuluk تولك: Güvercinlerin tüylerinin dökülmesi, tüylerinin değişmesi. itkūk şeklinde de kullanılmaktadır. Çokluk şekli de صاير صاير şayir tuluk ve يذب يذب iyđib tuluk "güvercin tüylerini döküyor" şeklinde de kullanılmaktadır. Çokluk şekli de متلكات mtellikāt olup "tüylerini dökmüşler" anlamındadır. Anadolu ağızlarında tülek "tüy değiştirmiş", tülemek "tüy değiştirmek" ve tülenmek "tüylenmek" anlamındadır (Derleme V 1996: 3868-3869). Mehmet Özmen, tülek kelimesinin "1. Tüy değiştiren güvercin. 2. Güvercinin tüy değiştirmesi hâli. Tüleyen güvercin" anlamına geldiğini izah etmiştir. Ayrıca tüleme ve tülemek şekillerini de göstermiştir (Özmen 1981: 185).

38. turki (مسچی) ترکی مسکی: Bir çeşit mavi güvercin. ترکی مسکی (مسچی) miski (misçi) turki; ودعي ودعي turki. Bu güvercinler Türkiye'den getirildikleri için adlarına turki adı eklenmiştir.

39. ūrfelī ~ erfelī ارفلي: Urfa güvercini; göğsünde hafif tüy kabartısı bulunan ve minik gagaya sahip olan bir güvercin türüdür. Çokluğu ارفل arāfil ya da ارفليات erfeliyyāt'tır. Suriye Arapçasında bu güvercine el-urfeli adı verilmiştir (Kaymaz 2016: 58).

40. zācil bçini زاجل بجيني: Çin+ posta güvercini. Deseni ve rengi çin tavuğuna benzediğinden ona bu ismin verildiği düşünülebilir.

41. zungi زنگي: Siyah renkli bir çeşit güvercin. Diyarbakır ağzında İçağlı tür güvercinin siyah rengi zengi adıyla bilinmektedir (Beysanoğlu 1979: 8684). Renklerinden dolayı onlara bu isim verilmiş olabilir.

Sonuç

Türkçenin Irak Arapçasının çeşitli alanlarında yaptığı etki, kuşçuluk alanında da görülmektedir. Kuşçulukla ilgili Irak Arapçasına, Türkçe ve Türkçe yoluyla giren 41 kelime tespit edilmiştir. Derlemiş olduğumuz bu kelimelerin 23'ü kuş türüdür. Diğerleri ise, kuşçulukta kullanılan araç gereç, kuş hastalıkları isimleri ve kuş sıfatlarıdır. Bu kelimelerin 8'i Türkçe +II eki almıştır. Suriye Arapçasında ve Diyarbakır'da bu kelimelerin benzer kullanımları görülmektedir. Değerlendirilen kelimelerin, Arapça dil kurallarına göre çekimlendiği tespit edilmiştir. "kamçı, çengel, çatal" gibi kelimelerin Irak Arapçasında asıl anlamlarının yanında farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür.

Derlediğimiz kelimeler anlam bilimi açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

Kuş isimleri: 'enberli, ved'i açığı, āl, alāc, bedreng, büzāğ, çebebi, çenkli, gög, hencarli, korenk, kumarli, külli, nişli, özbeki, séreng, şāhin, şāmlı, şekeri, turki, ürfeli, zācil bçini, zungi.

Alet isimleri: çinku, merdi, rōşe.

Hastalık isimleri: çuprāz, ganbüre.

Meslek isimleri: cunbāz, mutyérçi.

Sıfatlar: çatal, kemçi, imçapriz, imçangıl, imganbır, imdaşşirāt, tek.

Fiiller: çengal, yıbrım, çangal eltér, ağrubhin çinku, iyđib tuluk, dāşirhin, yudrub deklāt, iydekkil.

Diğerleri: barım, bāş tuluk, dekle, dişar, ke'küle, tek, tuluk.

Ayrıca, *bozak, demkeş, kürenk, miski, zengi, çatal kuyruk, amberi, tülek, al, bedirenk, şahin, cambaz, çatal, çapraz, takla, gök, kamçı, merdi, rota, tek, çengel, bur-* gibi kelimelerin gerek kuşçuluk özelinde gerekse günlük hayatta Diyarbakır, Konya ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hâlen kullanıldığı görülmektedir.

Kaynak Kişiler

1. İsim: Abdullah Ahmed

Yaş: 45

Meslek: Öğretmen

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

2. İsim: Abdulmunim Alahmed

Yaş: 49

Meslek: Esnaf (kuş satıcısı)

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

3. İsim: Yusuf Mirza

Yaş: 45

Meslek: Güvenlik personeli.

Adresi: Tekye, Bakuba merkez, Diyala, Irak.

Kaynakça

- ARIKOĞLU, Ekrem (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BEYSANOĞLU, Şevket (1979). "Diyarbakır folklorunda güvercin I", *Türk Folkloru Araştırmaları*, Sayı: 359, s. 8682-8684.
- ÇOLAKOĞLU, Rıza (1992). "Yerli Arapçada Türkçe Sözcükler", *Yurd Gazetesi*, Bağdat Sayı:1063, Yıl: 22-6 Şubat, s.5.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- HACALOĞLU, Recep Albayrak(1992). *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu, Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- KAYMAZ, Zeki (2000). "Türkiye Türkçesi ve Ağzlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği" *TDAY-Belleten*, 1997, Ankara: s. 251-341.
- KAYMAZ, Zeki (2016). "Suriye Arapçasında Yaşayan Türkçe", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 2016/2, s.13-22.
- LESSING, Ferdinand D. (2003). *Moğolca – Türkçe Sözlük 1*, (Çev. Günay Karağaç), Ankara: TDK yayımlar.
- MAHFÛZ, Husayn 'Ali (1964). "El-Elfâz üt-Turkiyya fi'l- Lehçeti'l-'Irakiyya", *Macallat at-Turas al-Şa'bi*, Bağdat: Matba 'at al-Ma 'arif, s.1-24.
- MASLİYEH, Sâdûk (2004). "Irak Halk Dilinde Dört Türkçe Son Ek -Lİ, -LİK, -SİZ, -Çİ", (Çev.: Halim Öznurhan), *Bilimname IV*, s. 133-141.
- ÖZMEN Mehmet (1981). "Konya'da Güvercinlik" *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Konya: s.157-187.
- SEYDİ, Ali (1330). *Resimli Kâmûs-ı, Cild-i Evvel*, 'Osmâni, Neşir: Matbaa-i ve Kütüphane-i Cihan.
- TRYJARSKI, Edward (2016). "Türk Çatılarında Güvercinler ve Bazı Tarihsel Dil Bilimsel Notlar", (Çev., Reşide GÜRSES - Dursun AYAN), *Edward Tryjarski Türkler ve Doğa*, Editör: Dursun AYAN, İstanbul: Kitapevi Yayınları, İstanbul: s. 183-198.
- Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). C. II, Ankara: TDK yayımları.
- Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). C. IX, Ankara: TDK yayımları.
- Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). C. VIII, Ankara: TDK yayımları.
- Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1996). C. V, Ankara: TDK yayımları.
- VASFİ, İhsan Sıddık (1974). "El-Müfredâtit't-Türkiyye fi'l-lehçeti'l-'Ammiyyeti'l-'İrağiyye", *Mecellet Alihaa*, Sayı12 (156), Nisan, s. 6-11.
- YILMAZ, Orhan - Boz, Akif (2012). "Tarihten Günümüze Türkiye'de Güvercin (Columba livia) Yetiştiriciliği" *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, s. 45-51.
- YUDAHİN, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü II*, (Çev. Abdullah TAYMAS), Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.